

РОЗДІЛ 4

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.9

ПОНЯТТЯ СТРОКІВ У ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

A CONCEPT OF TERMS IS IN ECONOMIC RULE-MAKING

Білько О.П.,

*старший викладач кафедри господарського права та процесу
Університету державної фіскальної служби України*

У статті здійснюється аналіз чинного господарського процесуального законодавства щодо процесуальних строків у господарському судочинстві. Аналізуються наукові праці, та пропонується авторське визначення процесуального строку.

Ключові слова: строк, термін, процесуальний строк, забезпечення позову.

В статье осуществляется анализ действующего хозяйственного процессуального законодательства относительно процессуальных сроков в хозяйственном судопроизводстве. Анализируются научные труды, и предлагается авторское определение процессуального срока.

Ключевые слова: срок, срок, процессуальный срок, обеспечение иска.

In the article the analysis of current economic judicial legislation of relatively judicial terms comes true in the economic rule-making. Scientific works are analysed and the authorial decision of judicial term is offered.

Key words: term, term, judicial term, security for claim.

Постановка проблеми. Під час аналізу сучасного стану наукових досліджень, чинного законодавства, що врегульовує процесуальну діяльність господарських судів щодо вирішення господарських спорів, автор робить спробу теоретичного обґрунтування необхідності вироблення нових підходів до застосування процесуальних строків. Оскільки їх застосування є підґрунтям непорушення прав сторін спору та винесення законних судових рішень.

Стан опрацювання. С.І. Бабатіна, Є.Г. Войде, В.П. Грибанов, І.О. Дзера, А.В. Ісаєва, В.В. Луць та інші автори роблять деякі узагальнення та пропонують пропозиції щодо визначення процесуальних строків у судочинстві.

Практика показує, що в новій реакції Господарського процесуального кодексу (далі – ГПК) України інститут процесуальних строків детально не регламентований.

Метою статті є дослідження наукових праць і законодавства, яким регламентується порядок встановлення та виконання процесуальних строків у господарському судочинстві.

Виклад основного матеріалу. У понятійному апараті будь-якої науки час як часова форма включений в основу устрою та функціонування знання. З'ясування дослідниками категорії часу в правовому аспекті дає можливість зробити внесок у побудову моделі «образу правового світу». В.В. Кученко, розглядаючи визначення часу, стверджує, що варто брати до уваги всю складність і багатшаровість людського досвіду, який спричинив появу у свідомості цього поняття, а також дисциплінарні розрізнення тлумачення часу. Зв'язок часу як міждисциплінарної категорії та права описала Є.Г. Войде. На думку автора, вивчення часу є необхідною умовою для аналізу та прогнозування розвитку права, держави і суспільства [3, с. 93].

У «Новітньому філософському словнику» зазначено, що будь-які правові феномени оперують часом: виникають і зникають у певний, обумовлений реальністю час, існують протягом певного часу, контролюють тимчасові процеси, що відбуваються відповідно до соціальної дійсності. Право – це завжди пам'ять, право зобов'язане фіксувати усталене, звичне в житті людей, причини виникнення новацій і можливість втілення цих новацій у життя [9, с. 445]. Фіксуючи минуле, регулюючи сього-

дення і передбачаючи майбутнє, право буквально пронизане часом. Але контекстів для часу є багато, і це, окрім права, такі дисципліни, як фізика, біологія, психологія, історія, соціологія тощо.

На думку С.І. Бабатіна, час не має свого топосу як домінуючого контексту, адже однаково важливими є соціальний час як елемент відтворення і конструювання соціального досвіду, історичний, фізичний і психологічний часи як регіони вузького значення часу, які зовсім не є маргінальними дискурсами [2, с. 9].

Особливе місце має правовий час, який являє собою специфічну функціональну категорію юридичної науки, що відображає процес безперервних змін юридичного життя, у процесі якого виникають нові і зникають раніше наявні правовідносини, юридичні норми і правові акти.

Структура правової культури особистості щодо юридичного часу складається з таких елементів:

- володіння тимчасовими нормами права;
- ставлення до них;
- дотримання та виконання встановлених строків;
- прояв творчих індивідуальних здібностей.

В особистості формується суб'єктивний час, тобто відображення у свідомості індивіда тих чи інших об'єктивних властивостей часу, природних і соціальних – відбиття тимчасових властивостей об'єктивної реальності в індивідуальній і суспільній свідомості. Тимчасові межі дозволяють безпосередньо торкнутися відчуттів людини, дати їй відчуття значущість або нікчемність її прав, усвідомити своє право, домогтися його у встановлених параметрах або ж, навпаки, зрозуміти необхідність виконувати свої обов'язки в одночасні терміни: це дозволяє визначити і соціальний рівень – тривалість відпусток, вихідних тощо [3, с. 93].

Виникнення, зміна, припинення матеріальних правовідносин підпорядковані суворо визначеним, законодавчо встановленим правилам поведінки. Зазначені правила визначають розвиток цивільних правовідносин за наявності певного юридичного складу.

Термін, встановлений у нормах права, набуває юридичного значення і стає елементом юридичного складу тоді, коли чинне законодавство пов'язує з ним розвиток матеріальних правовідносин.

Філологічне значення поняття «термін» неоднорідне, так, терміном можна називати:

- окремий проміжок часу;
- момент настання, виконання чого-небудь [10, с. 663].

Вітчизняна правова доктрина не може похвалитися наявністю єдиного міжгалузевого, універсального поняття правової категорії «термін». У зв'язку із цим дослідження категорії «термін», з погляду права, відбувається представниками галузевих наук.

І.О. Дзера зазначає, що час впливає на юридичні відносини не сам собою, а через ті або інші юридичні факти, які ним зумовлюються або обмежуються, тому юриспруденція використовує категорію терміну, який розуміє як відрізок або момент часу, що визначають тимчасові межі здійснення і захисту суб'єктивних прав і обов'язків [5, с. 55]. Норми права, що закріплюють загальні положення про терміни, що містяться в різних галузевих законодавчих актах, у своїй основі мають подібні за законодавчою технікою правила, однак практика застосування норм про терміни в різних галузях права і в підгалузях цивільного права має суттєві відмінності, які потребують детального теоретичного осмислення з метою ефективного правозастосування [5, с. 55].

Вважаємо положення автора про відмінність у практиці застосування норм про терміни принципово важливою. Той самий термін у різних галузях права може мати різні правові наслідки.

Правові терміни варто розглядати: а) як юридичні факти, які у своєму закінченні (настанні) або протягом дії спричиняють правові наслідки; б) як юридичні умови, які у своїй формі перебігу мають юридичне значення для настання правових наслідків. Правовий термін (як і будь-який інший термін) – це період (проміжок) часу, початок і закінчення якого визначаються моментами часу (моментами настання події або вчинення дії).

Аналіз робіт галузевих дослідників правової категорії строків (термінів) дозволяє зробити висновок, що всі автори наголошують на необхідності вироблення єдиного міжгалузевого поняття строку, який рівною мірою застосовується в будь-якій галузі матеріального права приватно-правового змісту.

Поняття «строк», «термін», «момент», «своєчасність», «давність», «швидкість» та інші можна визначити як засоби опанування часу, що визначені правовими нормами, відображають часові зв'язки та відношення.

Таке твердження є цілком виправданим, оскільки час – це одна з основних форм буття матерії, а строк, у загальному розумінні, – це певний проміжок часу; момент настання, виконання будь-чого. Встановлення строків можливе лише за умови наявності часу та тільки в його межах шляхом обмеження в часі як правовідносин загалом, так і їхніх складових частин зокрема, а саме суб'єктивних прав та юридичних обов'язків учасників цих правовідносин.

Розглядаючи поняття «термін» із позицій процесуального законодавства, зокрема, господарського процесуального законодавства, можна визначити, що це зазвичай встановлена судом конкретна календарна дата в межах певного періоду часу. Наприклад, дата проведення судового засідання, яка, згідно зі ст. 195 ГПК України, призначається в ухвалі господарського суду про порушення провадження в справі, але в межах певного періоду часу, тобто строку (не пізніше ніж через шістьдесят днів зі дня відкриття провадження в справі). Також конкретний термін встановлюється судом для подачі окремих документів для повного й об'єктивного розгляду господарської справи, для здійснення окремих процесуальних дій. Хоча для цього суддя вправі визначити й певний період часу до точної календарної дати.

Можна висловити думку, що термін обмежує з обох боків певний період часу. Здебільшого термін має лише технічне навантаження «з такої дати до такої дати чи по-

дії». Наприклад, ст. 256 ГПК України регламентує, що «апеляційна скарга подається на рішення господарського суду протягом двадцяти днів, а на ухвалу місцевого господарського суду – протягом десяти днів зі дня їх оголошення місцевим господарським судом <...>» [1]. Тобто початкова дата – це оголошення господарським судом, а закінчення – це сплив відповідно 20 та 10 днів зі дня оголошення. Отже, ці терміни важливі лише у зв'язку з періодом часу.

Але ж немає правила без винятку. З аналізу статей ГПК України можна побачити, що деякі календарні дати (терміни) встановлюються й законом. Так, згідно зі ст. 6 ГПК України, «<...> дата реєстрації документів до господарського суду здійснюється через єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему господарського суду в день надходження <...>», тобто у визначену календарну дату, з якої починається відлік строків опрацювання такої позовної заяви й усіх інших процесуальних дій щодо неї. Також у ст. 144 ГПК України вказується на момент виконання ухвали про забезпечення позову: «Ухвала про забезпечення позову виконується негайно в порядку, встановленому для виконання судових рішень». Термін «негайно» визначає саме момент, а не період у часі, хоч і не визначений конкретно.

На підставі вищезазначеного можна дати таке визначення поняття «термін у господарському процесі» – це встановлений судом процесуально-технічний момент у часі (юридичний факт), який входить до складу, та яким обмежується строк для здійснення процесуальних дій або визначається момент здійснення окремої процесуальної дії, а в деяких, окремо визначених випадках, – це встановлена законом конкретна календарна дата, яка потребує здійснення процесуальних дій саме цього дня.

Зауважимо, що поняття «строк» і «термін» співвідносяться як ціле та частка. З одного боку, строк обмежений моментами в часі, тобто термінами. З іншого боку, будь-який процесуальний строк містить терміни. Звідси можна зробити висновок про те, що, застосовуючи поняття «строк», можна мати на увазі і період часу, і моменти в часі, які є в цьому часовому періоді (терміни). Однак під час визначення лише конкретного моменту завжди мається на увазі термін. Терміни у своїй сумі становлять період часу, який визначається як строк. Тому, розглядаючи строки, варто досліджувати їх крізь призму сукупності термінів у плині часу, визначаючи такий об'єкт дослідження загальним поняттям «строки».

О.В. Ісаєва в навчально-практичному посібнику, присвяченому комплексному дослідженню процесуальних строків у цивільному і господарському процесі, надає таке визначення: процесуальним строком визначається встановлений законом чи призначений судовим органом (суддею) і обчислюваний роками, місяцями чи днями період часу чи момент у часі, що визначається календарною датою чи посиланням на подію, яка обов'язково повинна наступити, протягом якого судовий орган (суддя) чи інші учасники процесу мають право чи зобов'язані вчинити певні процесуальні дії чи сукупність таких дій [6, с. 48].

У господарській діяльності і повсякденному житті активно використовуються різні періоди року, доби, а також відрізки часу різної тривалості: наприклад, навігаційний період для транспортування вантажів річковим і морським транспортом; сезонний характер виробництва в період заготівлі сільськогосподарської продукції; денний і нічні періоди доби роботи підприємства. Так, установлюючи строки здійснення прав, господарське законодавство враховує ці обставини і визначає строки здійснення господарських прав із таким розрахунком, щоб уповноважений суб'єкт (громадянин або організація) міг реально скористатися своїм правом для досягнення допустимої законом мети [4, с. 88]. Те саме стосується господарської процесуальної діяльності. Наприклад, В.Б. Ісаков вважає,

що строк сам собою, поза зв'язком із конкретною ситуацією, з іншими юридичними фактами, жодного змісту не має – він має значення як строк чогось [7, с. 71]. Це вважається цілком слушним, оскільки, наприклад, не можна говорити про закінчення строку для подання апеляційної скарги, якщо процесуальний строк зупинений до настання юридичного факту, який вказаний в ухвалі про зупинення процесуального строку.

Низка авторів висловлюють думку про те, що процесуальні строки – це ті проміжки часу, які є суттєво важливими юридичними фактами, оскільки в процесі їх перебігу, а особливо з їх закінченням настають невідворотні правові наслідки, які витікають із настання чи ненастання події чи здійснення дії (бездіяльності) у процесі такого строку.

Український дослідник В.В. Луць також визначив строк як період або момент часу, з настанням чи із закінченням якого пов'язані певна подія або дія (бездіяльність), що мають юридичне значення [8, с. 6]; правовий строк – це час, з настанням чи зі сплином якого пов'язана та чи інша подія або дія, що має юридичне значення. На цю особливість звертає увагу В.І. Цікало, підкреслюючи, що значення для правовідносин має не сам час як соціальне явище, а закінчення цього періоду, тобто мається на увазі, що саме закінчення цього періоду має переважне значення, оскільки із закінченням будь-якого визначеного періоду можуть виникати певні юридичні наслідки [11, с. 304].

Під час визначення поняття строку в господарському судочинстві (господарського процесуального строку) варто виходити з того, що процесуальні строки взагалі повинні гарантувати якнайшвидше відновлення порушених прав і законних інтересів організацій і громадян-підприємців, а правильний і своєчасний розгляд справ у судовому засіданні – одне з найголовніших завдань суду, виконанню якого сприяє суворе дотримання строків судочинства. Тому визначення поняття «строк у господарському судочинстві (господарський процесуальний строк)»

повинно мати об'єктивний зміст, щоб всі господарські процесуальні правовідносини щодо строків підпадали під це визначення, враховуючи те, що законодавець встановлює строки в господарському провадженні не тільки для судового розгляду справи, але й для інших обставин, які можуть виникнути під час здійснення такого провадження. Наприклад, господарський суд відкладає в межах строків, встановлених ст. 69 ГПК України, розгляд справи, коли за якихось обставин спір не може бути вирішено на цьому засіданні. Такими обставинами, зокрема, є:

- нез'явлення на засідання представників сторін, інших учасників судового процесу;
- неподання витребуваних доказів;
- необхідність витребування нових доказів;
- залучення до участі в справі іншого відповідача, заміна неналежащего відповідача;
- необхідність заміни відведеного судді, судового експерта.

Висновки. Отже, підсумовуючи вищезазначене й об'єднуючи ознаки строків у господарському судочинстві (господарських процесуальних строків), можна дати їх теоретичне визначення: строк у господарському судочинстві (господарський процесуальний строк) – це фактичний (юридичний) склад у вигляді проміжку часу, встановленого в нормах ГПК України або визначеного судом, що формується із сукупності термінів (моментів у часі) та обмежується ними, обчислюється певними одиницями вимірювання часу, які визначаються точною календарною датою чи вказівкою на подію, для забезпечення досягнення в кожній господарській справі завдань господарського судочинства, встановлюючи можливість або необхідність вчинення судом і учасниками процесу конкретних процесуальних дій, що приводить до настання визначених законом правових наслідків (винесення ухвали про порушення справи, закінчення строку на оскарження рішення (ухвали) тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Господарський процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 15 січня 2018 р. К.: Центр учбової літератури, 2018. 148 с.
2. Бабатіна С.І. Аналіз наукових підходів дослідження категорії часу: філософсько-психологічний аспект. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». 2013. Вип. 1. С. 9.
3. Войде Е.Г. Временной фактор и права человека: темпоральный аспект правовой реальности. Пространство и время. 2012. № 1. С. 93.
4. Грибанов В.П. Сроки в гражданском праве. М.: Юрид. литература, 1967. 436 с.
5. Дзера І.О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні. К.: Юрінком-Інтер, 2001. 255 с.
6. Исаева Е.В. Процессуальные сроки в гражданском процессуальном и арбитражном процессуальном праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.15 «Гражданский процесс; арбитражный процесс». М., 2004. 32 с.
7. Исаков В.Б. Фактический состав в механизме правового регулирования. Саратов: Изд-во Саратовского университета, 1980. 128 с.
8. Луць В.В. Строки і терміни в новому Цивільному кодексі України. Юридична Україна. 2003. № 11. С. 3–8.
9. Новейший философский словарь / под ред. А.А. Грицанова. Мн.: Современный литератор. 2007. С. 445.
10. Ожегов С.И. Словарь русского языка. М.: Русский язык, 1983. 816 с.
11. Цікало В.І. Поняття та правова природа давності цивільних правовідносин. Вісник Львівського університету. Серія «Юридична». 2011. Вип. 36. С. 302–306.